

RECENSĂMÂNTUL GENERAL AL POPULAȚIEI IMPERIULUI RUS DIN ANUL 1897: PROIECȚII DEMOGRAFICE, SOCIALE, ETNO-LINGVISTICE ȘI CONFESIONALE ALE BASARABIEI

Sergiu BOȚOLIN

Rezumat

Studiul abordează modul de organizare și efectuare a recensământului general al populației din Imperiul Rus de la 1897. Identificarea actorilor, metodologiei și etapelor de derulare a recensământului permit elucidarea specificului acestui demers în cazul Imperiului Rus. Totodată, obiectivitatea datelor este pusă la îndoială de numărul mare de lacune constatate, atât de ordin operațional, cât și metodologic. Deficiențele recensământului general, cât și modul în care s-a încercat depășirea acestora, considerăm că sunt simptomatice pentru întreg sistemul administrativ al Imperiului Rus. Pentru Basarabia, conturarea tabloului demografic, social și etno-confesional determină locul specific al acestei gubernii în cadrul Imperiului Rus și evidențiază efectele politicilor întreprinse de centru la periferie.

***Cuvinte-cheie:** Basarabia, Imperiul Rus, recensământ, comisie, statistică, demografie, etnicitate, religie, alfabetizare.*

Recensământul general al populației, efectuat la 28 ianuarie 1897 în Imperiul Rus, nu a reprezentat doar o constatare statică a situației de ansamblu, dar a scos în evidență și efectele politicilor implementate de autorități pe parcursul secolului al XIX-lea. Inovator prin faptul că avea drept moment de referință doar o zi (28 ianuarie) și prevedea recenzarea locuitorilor conform chestionarelor-standard, recensământul general a conturat, spre deosebire de reviziile sau recensămintele parțiale, un tablou demografic, social și etno-confesional amplu pentru fiecare gubernie în parte. Contradictoriu în mai multe privințe, *Recensământul de la 1897* reprezintă totuși una din sursele de bază pentru studierea diferitor aspecte ale societății Imperiului Rus din secolul al XIX-lea, exprimând complexitatea sa din punct de vedere social, economic și demografic.

De la bun început, autoritățile i-au acordat recensământului o importanță primordială. Așa cum sublinia propaganda oficială, participarea în cadrul acestuia era o „îndatorire sacră” a fiecărui supus față de împărat. Pentru a predispuce la cooperare, autoritățile au apelat la presupusa legătură dintre recensământ și grija împăratului față de supușii săi. În edițiile periodice, tot mai des se întâlneau anumite expresii, precum: „tânărul Țar dorește să-și cunoască familia” sau „recensământul este necesar pentru Țar, astfel ca nimeni să nu fie lipsit de atenție” [16, p. 7]. Emanarea unei dragoste paterne din partea împăratului față de fiecare membru al societății trebuia să-i înduplece pe cei din urmă la colaborare cu autoritățile, or, numai cunoscând situația fiecăruia în parte, împăratul era în stare să le satisfacă năzuințele.

Extinderea teritorială, caracterul pestrîț al populației, deosebirile de limbă, cele la nivel de alfabetizare sau instruire sunt doar unii dintre factorii ce au determinat complexitatea recensământului dat. Recensământul general a reprezentat o povară grea din punct de vedere financiar. Cele 3,9 mln ruble alocate inițial pentru organizarea și desfășurarea recensământului, dar și pentru

procesarea datelor colectate, au fost suplimentate ulterior cu încă 1,3 mln. Bugetul total al recensământului a constituit suma de 5 237 512 de ruble, sau 4,2 copeici per persoană [6, p. 151].

Chestionarele se întocmeau pentru fiecare proprietate și nu individual, fiind înscrise toate persoanele care se aflau pe o anumită proprietate în momentul de referință al recensământului, dar și cei care la momentul respectiv nu se aflau la fața locului. Excepție făceau cei aflați în deplasări de serviciu, de afaceri, sau la studii, și cei care de obicei locuiesc în altă locație. Fiecare chestionar dispunea de 14 rubrici: 1) nume, prenume, patronimic, poreclă; 2) starea civilă; 3) relația cu proprietarul (rudă, servitor, chiriaș etc.); 4) sex; 5) vârstă; 6) pătura socială; 7) apartenența religioasă/confesională; 8) locul de naștere; 9) locul de reședință; 10) locul de trai permanent; 11) limba maternă; 12) nivelul de alfabetizare; 13) îndeletnicirea, meseria, funcția; 14) deficiențe fizice.

Chestionarele conțineau multe neclarități. Unele rubrici includeau mai multe întrebări, iar spațiile destinate completării erau insuficiente pentru indicarea unui răspuns complet [15, p. 348]. În cazul recensării populației indigene s-a elaborat un chestionar special, unde pentru completarea rubricii cu referire la ocupație, și în special la funcția deținută, respondentul urma să sublinieze una din următoarele opțiuni, și anume: proprietar, director, membru al consiliului de administrație etc. Absurditatea acestei situații este clară pentru oricine care cunoaște câtuși de puțin care era nivelul de instruire al populației indigene din Imperiul Rus [10, p. 15]. Cu referire la recenzarea indigenilor, responsabilii opinau că, în cazul periferiilor îndepărtate, locuite de populație nomadă și „semi-sălbatică”, efectuarea recensământului după toate rigorile este imposibilă. Astfel, se propunea ca, în aceste regiuni, populația să fie cuantificată conform numărului mediu de persoane ce locuiesc într-o locuință (*iurtă*). De facto, numărul populației în aceste regiuni era consemnat după spusele starostilor locali.

În ceea ce privește organizarea instituțională a recensământului, la acel moment existau două modele: englez și prusac. În Marea Britanie, coordonarea tuturor activităților se efectua de către funcționari-statisticieni, iar colectarea datelor de la populație avea loc prin intermediul recenzorilor angajați. În cazul Prusiei, societatea civilă era implicată activ în ambele faze ale recensământului. Responsabilii principali erau comisiile de recensământ, în componența cărora se regăseau membri ai comunității locale. Recenzorii, de asemenea, se selectau din rândul populației locale, această activitate se considera una onorifică, deci nu se remunera [7, p.26]. Optarea pentru una din aceste două variante, depindea de mai mulți factori: de ordin financiar, geografic, demografic și, nu în ultimul rând, de cel birocratic. În condițiile pasării responsabilităților asupra efectuării recensământului pe seama funcționarilor, ceea ce s-a și produs în mare parte în cazul Imperiului Rus, se reduce din start potențialul unui asemenea proiect. Or, în condițiile unei activități curente adesea suprasolicitate, funcționarii de stat, desemnați în calitate de responsabili în cadrul recensământului, nu reușeau să acorde suficient timp și atenție de care un astfel de demers avea nevoie.

Unitatea din cadrul autorităților centrale, responsabilă de organizarea și efectuarea Recensământului general al populației din 1897, era Ministerul Afacerilor Interne. Conducătorul acestei structuri a fost însărcinat cu: numirea împuterniciților/comisarilor speciali, soluționarea neclarităților care pot eventual să apară; antrenarea în proces și a altor instituții, dar și a persoanelor ce nu sunt parte a sistemului public administrativ [15, p. 322]. Instrucțiunile elaborate de către Ministerul Afacerilor Interne, și transmise tuturor responsabililor de recensământ către luna septembrie 1896, marcau începutul lucrărilor prealabile efectuării recensământului general al populației. În scopul efectuării recensământului au fost create următoarele instituții: Comisia principală de recensământ; Comisii guberniale de recensământ; Comisii de recensământ județene. În orașele Sankt Petersburg, Moscova, Varșovia, Nicolaev, Kronstadt, Odessa, Sevastopol și Kerci s-au constituit Comisii speciale. În alte orașe cu o populație numeroasă, unde se considera necesar de către Ministrul Afacerilor Interne, s-au creat comisii orășenești [15, p. 322].

Se recomanda ca, în calitate de recenzori, să fie atrase persoane cu un anumit nivel de alfabetizare, care cunosc bine locul și care dau dovadă de anumite calități morale, cum ar fi slujitorii bisericii, învățătorii sau administratorii de moșii etc. [15, p. 360]. Comisia principală de recensământ a dat dovadă de flexibilitate în politica de recrutare a recenzorilor. Deși inițial Comisia principală de recensământ s-a opus participării femeilor în calitate de recenzori (din cauza condițiilor de muncă), ulterior, în condițiile unei insuficiențe acute de cadre, s-a revenit asupra acestei decizii. Astfel că, la începutul anului 1897, în slujba statului erau peste 150 mii de recenzori [6, p. 133].

Deși finalitatea unui recensământ, în mod normal, se rezumă la formarea unor resurse informaționale, care includ date cu caracter demografic, economic și socio-cultural, mulți au considerat că un astfel de demers va avea repercusiuni directe și imediate asupra modului de viață. Autoritățile au subestimat necesitatea de informare a populației cu privire la scopul, obiectivele și utilitatea unui recensământ general [10, p. 14], limitându-se doar la plasarea anunțurilor stradale și editarea unor broșuri informative cu un tiraj nesemnificativ. În schimb, s-a mizat foarte mult pe caracterul obligatoriu al unui asemenea demers, insistând asupra faptului că, un eventual succes al recensământului s-ar datora anume faptului că „populația este mult mai disciplinată și mai obișnuită de a se supune puterii, decât în cazul altor state” [10, p. 11].

Informarea deficientă, al cărei efect a fost amplificat și de confuzia populației, a determinat o atitudine precaută a subiecților chestionați. Cele mai vehiculate zvonuri despre scopul recensământului se refereau la faptul că este o necesitate în condițiile pregătirii pentru un nou război, pentru o redistribuire a domeniului funciar sau pentru o simplă majorare a poverii fiscale. Printre cele mai bizare zvonuri erau cele legate de dorința autorităților de a cunoaște numărul necesar de taverna, dar și locul unde acestea urmau a fi amplasate. Cea mai sumbră ipoteză presupunea pregătirea unui amplu program de strămutări masive în zonele slab populate de după munții Ural, temeri justificate și de faptul că, la acea vreme, se lucra intens la magistrala transsiberiană [16, p. 8].

Printre femei, circula zvonul precum că croitoresele și țesătoarele urma să li se preia un impozit suplimentar. Acest fapt a condus la tănuirea acestor ocupații, situație atestată și în cazul celor încadrați în comerțul mărunț și meșteșugărit [6, p. 134]. De obicei, se răspundea cu lejeritate la toate întrebările până se ajungea la cea cu referire la ocupația de bază sau cea adițională. Marea majoritate a țăranilor indicau agricultura drept unica sursă de venit, iar în cazul dezvăluirii faptului că erau angajați și în alte activități, neapărat specificau că venitul obținut din aceste activități era unul nesemnificativ [11, p. 12] pentru a evita o eventuală majorare a poverii fiscale.

Colectarea datelor referitoare la ocupații a fost îngreunată și de faptul că recensământul s-a petrecut în perioada rece a anului. Din acest motiv, mulți respondenți au declarat drept ocupație de bază, pe cea cu care își asigurau existența pe timp de iarnă, mai ales ținând cont de faptul că numeroși țărani, odată cu finalizarea lucrărilor agricole, migrau temporar spre orașe, în căutarea unei alte surse de venit. De asemenea, efectuarea recensământului a coincis și cu o perioadă a sărbătorilor, fapt ce a obstrucționat considerabil activitatea recenzorilor, fiind stabilit ca pe viitor recensămintele să se efectueze în perioada postului [16, p. 11]. Unii recenzori afirmau că, după ce țăranii au înțeles că recensământul nu va avea consecințe imediate și directe asupra problemelor cotidiene și în special a celor funciare, aceștia au devenit indiferenți, ironici sau agresivi în adresa recenzorilor, în unele cazuri fiind necesară intervenția poliției.

Un detaliu cu impact major, produs chiar înainte de procesarea datelor, a fost plecarea din Comitetul central de statistică a mai multor specialiști cu notorietate. Majoritatea dintre aceștia ulterior au supus unei critici dure activitatea autorităților [11, p. 47], argumentând că resursele materiale și cele financiare nu au fost calculate corect, iar mulți dintre responsabilii locali erau supuși unei munci extenuante, la care se adăugau, odată cu apropierea termenului limită, presiunile din partea autorităților. Era extrem de dificil pentru un redactor să urmărească munca celor 100-150 de persoane pe care le avea în subordine [11, p. 47]. În presă se vehiculau zvonuri precum că acești redactori nu încercau să remedieze lacunele pe care le observau, anume cu scopul de a nu mai tergiversa procesul. Mașinile electrice *Hollerit*, procurate pentru procesarea datelor primare au fost ineficiente din cauza numărului redus al celor care știau să le utilizeze. O altă carență a recensământului consta în factura birocratică a comisiilor de recensământ, prezența specialiștilor statisticieni fiind o raritate. Astfel, interpretările de nivel local denaturau substanțial intențiile Comisiei principale de recensământ.

Prelucrarea datelor a durat foarte mult timp. Astfel, statisticianul francez Foville, povestea că, în timpul unei prelegeri universitare, l-a întrebat pe un student de-al său, de ce în cazul Recensământului Imperial din Imperiul Rus se indică faptul că este decenal. La rândul său, studentul i-a răspuns ironic că e din cauza faptului că prelucrarea datelor o să dureze cel puțin 10 ani [11, p. 62]. Angajații ce efectuau prelucrarea primară, pe lângă faptul că posedau cunoștințe rudimentare, nemaivorbind de cunoașterea unor aspecte specifice domeniului statistic, mai și lucrau în două ture la redactori diferiți. Așa că

șansele de a comite erori erau destul de mari. Iar faptul că ulterior plata pe zi a fost înlocuită cu una bazată pe indici cantitativi a afectat și mai mult calitatea prelucrării. Astfel că, în urma prelucrării datelor, au apărut unele rezultate de-a dreptul ridicole, conform cărora, în anumite regiuni, o bună parte din francezi se dovedeau a fi ortodocși, iar o parte din kirghizi catolici, sau cazuri în care copii cu vârsta cuprinsă între 1-10 ani erau înregistrați drept căsătoriți.

De asemenea s-a constatat că multe chestionare au fost premeditat completate eronat. Spre exemplu, multe persoane de sex feminin indicau o vârstă mai fragedă sau se declarau căsătorite, ceea ce nu corespundea realității. În cazul sexului masculin, mulți ascundeau care e starea lor civilă, declarând că nu sunt căsătoriți [18, p. 218]. Iar în cazul altor chestionare s-a depistat că informația ce o conțineau era preluată din documentele fiscale sau cele bisericești, ceea ce era o abatere gravă de la regulament [9, p. 182].

Și modalitatea de procesare a datelor a fost supusă unei critici dure, în special a celor cu referire la limba maternă. Pentru a stabili veridicitatea corelației între limba maternă și etnie se utilizau inclusiv datele privind apartenența religioasă și cea socială. Or, în cazul mai multor persoane de aceeași etnie, s-au indicat limbi materne diferite. S. Patkanov, responsabil de problema etnică în cadrul recensământului, a stabilit o clasificare minuțioasă, din care reieșeau cele 131 de limbi, respectiv 131 de etnii [13]. Autoritățile însă au optat pentru simplificarea acestei taxonomii, fiind înregistrate separat doar acele etnii care au un rol important în cadrul societății, celelalte completând categoria „altele”.

Dar cele mai multe discuții în istoriografie au vizat obiectivitatea datelor referitoare la apartenența etnică. Spre exemplu, rezultatele cu privire la numărul românilor (moldovenilor) au fost puse la îndoială nu doar de istoriografia românească, dar și de cea rusească, și sovietică. Au fost semnalate mai multe cazuri când, în unele gubernii, populației băștinașe i-a fost redusă drastic ponderea reprezentativă, în favoarea celei rusești, în special a componentei velicoruse. Procesul de transfer nejustificat din rândurile populației indigene (numită în documente *инородец*) în cel al națiunii dominante a avut drept scop de a omogeniza imperiul și de a crea un substrat justificator al prezenței rusești în aceste teritorii.

Datele oferite de recensământ atestă în cazul Basarabiei o populație de 1 935 412 persoane sau 1,5% [14, p. 13] din numărul total înregistrat la nivel de imperiu (125 640 621) și o densitate medie de 48,3 persoane pe verstă² (1,067 km²) în timp ce media la nivel de imperiu era de 6,7 p/v² [5, p. 12]. În majoritatea lor, centrele de județ ale Basarabiei, cu excepția orașelor Reni și Cahul, depășeau pragul de 10 mii de locuitori, deși per ansamblu populația orașelor basarabene constituia doar 15,2%, fiind cu puțin peste media generală de 13,4% [5, p. 12]. Cele mai dens populate ținuturi erau Hotin, Chișinău, Ackerman și Ismail. La sfârșitul secolului al XIX-lea orașul Chișinău era un important centru administrativ, economic și social al Imperiului Rus. Cu peste 100 de mii (108 483) locuitori, acesta putea fi considerat deja la acea vreme un oraș intens populat, clasându-se la acest capitol printre primele 20 orașe ale Imperiului Rus. Basarabia cuprindea la acel moment 4 785 de localități, fiecareia revenindu-i în mediu 382 de persoane.

Populația Basarabiei (număr/densitate)

№	Denumirea ținuturilor	Număr populație	Densitate per verstă ²
1.	Chișinău	279 657	85,47
2.	Akkerman	265 247	36,42
3.	Bender	194 915	36,11
4.	Bălți	211 448	43,37
5.	Ismail	244 274	30,05
6.	Orhei	213 478	58,78
7.	Soroca	218 861	54,57
8.	Hotin	307 532	87,82
Total /dens.medie		1 935 412	48,27

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Conform criteriilor de gen și vârstă, menționăm că în Basarabia persista un decalaj în favoarea genului masculin [14, p. 14], ceea ce nu era în concordanță cu situația la nivel de imperiu [12, p. 185]. Din punct de vedere al criteriului de vârstă, cei de până la 50 de ani reprezentau aproximativ 85% din numărul total al populației, ceea ce era determinat de rata înaltă a natalității, cât și de speranța de viață foarte scăzută. Persoanele ce ajunseseră la vârsta octogenară fiind cifrați la doar %0,58 [14, p. 15].

Repartizarea populației Basarabiei conform criteriului de vârstă

Grupe de vârstă	În valori absolute					
	Nivel de gubernie		Mediul urban		Mediul rural	
Sex	m	f	b	f	b	f
Până la 10	274 914	272 700	35 512	35 625	239 402	237 075
10-19	220 722	219 728	30 991	33 987	189 731	185 741
20-29	146 007	138 656	32 227	22 119	113 780	116 537
30-39	123 369	117 642	18 572	18 216	104 797	99 426
40-49	95 349	84 621	14 371	13 321	80 978	71 300
50-59	66 561	59 123	9 818	9 736	56 743	49 387
60-69	40 273	33 409	6 126	5 710	34 147	27 699
70-79	17 243	13 425	2 627	2 419	14 607	11 006
Peste 80	6 579	4 638	936	932	5 643	3 706
Nu se cunoaște vârsta	231	231	52	35	179	196
Total	991 239	994 173	151 232	142 100	840 007	802 073
Total	1 935 412		293 332		1 642 080	

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Informațiile consemnate cu privire la populația Basarabiei relevă faptul că peste 5 mii de persoane au declarat că suferă de deficiențe fizice și/sau mintale [14, p. 16-17]. Date posibil eronate, în condițiile în care au fost documentate cazuri când anumite persoane se declarau surdo-muți sau nevăzători în eventualitatea acordării unui suport din partea autorităților [16, p. 24]. Observăm o vulnerabilitate sporită în cazul persoanelor de sex masculin, fapt ce se explică prin modul de viață dar și a riscurilor ce implică activitățile în care sunt tradițional antrenate. Cele mai frecvente deficiențe fizice erau cele de tip senzorial. De remarcat că, în majoritatea acestor cazuri, deficiențele, fie de vedere, sau de auz nu erau congenitale [14, p. 16-17]. Date care, într-o anumită măsură, servesc drept indicator al situației din sistemul sanitar, dar posibil și a neglijenței populației autohtone față de propria condiție fizică. În cazul celor ce sufereau de deficiențe mintale (734 1 persoane), doar un număr insignifiant, circa 10%, reușeau să resimtă o ameliorare a situației, urmare a tratamentului administrat în cadrul instituțiilor specializate [12, p. 185].

Numărul populației Basarabiei afectate de dizabilități

Sex	În valori absolute						
	Orbi din naștere	Pierdere ulterioară a vederii	Total orbi	Surdo-muți	Muți	Alienați	Total
Masculin	353	732	1 085	824	211	1 033	3 153
Feminin	299	685	984	601	168	701	2 454
Total	652	1 417	2 069	1 425	379	1 734	5 607

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Peste 70% din populația Basarabiei era reprezentată de țărani, în proporție de 23,53% – de mica burghezie. Celelalte stări sociale cuprindeau un număr restrâns al populației, nobilii ereditari – 0,6%, nobili personali - 0,5% sau cetățenii de onoare – 1%. Străinii, clasați drept stare socială, constituiau 1,4%, cei mai mulți fiind originari din statele învecinate: Imperiul Austro-Ungar, Regatul României [13, p. 18].

Repartizarea populației conform apartenenței la stările sociale

Starea socială	În valori absolute			În valori relative
	m	f	Total	%
Sex				
Nobili ereditari/de viță	5 589	6 184	11 773	0,6
Nobili personali	4 873	5 217	10 090	0,5
Cler	5 424	5 491	10 915	0,5
Cetățeni de onoare	9 006	8 590	17 596	1,0
Comercianți	1 730	1 762	8 492	0,2
Mici-burghezi	227 300	228 176	455 476	23,1
Țărani	721 334	676 212	1 397 546	72,3
Supuși străini	13 092	10 065	23 157	1,4
Alții	2 891	2 476	5 367	0,4
Total	991 239	944 173	1 935 412	100

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Spectrul etno-lingvistic și cel confesional dispune de o marjă de eroare substanțială. Modalitatea de obținere a informațiilor cu referire la apartenența etnică, prin intermediul procesării datelor cu privire la limba maternă, pentru care s-a optat în cazul recensământului de la 1897, nu asigură un rezultat convingător. Or, s-au atestat cazuri când exponenții unor etnii, altele decât cea velicorusă, indicau în calitate de limba maternă pe cea rusă, care era limba vorbită în casa părintească. Drept urmare aceștia, conform regulamentului erau clasati din punct de vedere etnic la categoria *velicoruși*. Prin creșterea ponderii națiunii ruse, în special a componentei velicoruse, se încerca crearea iluziei unei omniprezențe *rusești* în cadrul Imperiului Rus.

De asemenea, numeroși sunt și cei care au tănuit că sunt membri ai unor comunități etnice sau religioase, ținând cont de existența zvonurilor privind aplicarea unor măsuri coercitive asupra anumitor categorii, iar unii refuzau categoric să participe la recensământ, atribuindu-i recensământului origini malefice și conotații escatologice, caz relevant pentru comunitatea lipovenilor (староверы).

Majoritatea covârșitoare a populației Basarabiei era creștină de rit ortodox, confesiune reprezentată în proporție de 82.72% [14, p. 22]. La nivelul raionului de recensământ Novorossia, din care făcea parte și Basarabia, ponderea ortodocșilor era fixată la 84,57%, în timp ce la nivelul întregului imperiu era de 69,3% [5, p. 17]. Datele recensământului atestă faptul că 99,9% dintre etnicii români, erau creștini ortodocși. Românii sau moldovenii, după cum sunt consemnați în materialele recensământului, constituiau 47,58 % din numărul total al populației Basarabiei, fiind grupul etnic cel mai numeros. Deși nu e o majoritate absolută, totuși rata este dublă față de cea a etniei poziționată secund din punct de vedere numeric, și anume malorușii, fiind reprezentați în proporție de 55% în mediul rural și 14% în cel urban. Veridicitatea celor 47,58% este pusă la îndoială de consemnările realizate la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea de către mai mulți etnografii și oficiali ai administrației imperiale. Majoritatea dintre aceștia afirmau că, populația autohtonă reprezenta circa $\frac{3}{4}$ din numărul total al locuitorilor Basarabiei. [1, p. 41; 2, p. 405; 3; 4; 8, p. 156-158].

Exponenții etniilor slave reprezintă un alt grup în majoritatea sa creștin ortodox. Malorușii, a căror pondere era de aproximativ 20% [14, p. 21] din numărul total al populației Basarabiei, erau concentrați preponderent în părțile de nord ale guberniei, în timp ce velicorușii, cu o prezență de 8%, aveau o răspândire teritorială mai uniformă, stabilindu-se preponderent în mediul urban. Ponderea velicorușilor la nivelul Basarabiei, cât și la nivelul întregului imperiu, poate fi considerată într-o anumită măsură preamărită, deoarece, după cum s-a menționat mai sus, mulți reprezentanți ai altor etnii au fost înregistrați ca velicoruși doar din considerentul că aceștia au declarat limba rusă ca fiind cea maternă.

Rezultatele recensământului atestă prezența a cca 20 de mii de creștini catolici, sau 1% din numărul total al populației [14, p. 21], valori relativ apropiate de cele atestate la nivel de raion de recensământ (1,6%). În Basarabia, confesiunea catolică era reprezentată în special de către etnicii polonezi. De asemenea, s-au înregistrat și 54,258 de protestanți, sau 2,76% din numărul total al populației Basarabiei [14, p.21], preponderent fiind etnici nemți sau baltici, majoritatea stabilindu-se în ținutul Akkerman.

Coraportul religie/confesiune-etnie

Etnie	în valori relative (%)																	
	Ortodocși		Statoveni		Armano-Gregorie		Armano-Catolici		Romano-Catolici		Protestanți		Iudei		Mahomedani		Alții	
	m	f	m	f	m	f	m	f	m	f	m	f	m	f	m	f	m	f
Sex																		
Velicoruși	83,0	80,0	15,6	18,6	0,1	0,2	0	0	0,6	0,1	0,1	0,1	0,4	0,5	0	0	0	0
Maloruși	99,6	99,6	0,1	0,1	0	0	0	0	0,4	0,3	0	0	0	0	0	0	0	0
Bieloruși	33,6	22,7	65,0	76,3	0	0	0	0	1,4	10,0	0	0	0	0	0	0	0	0
Polonezi	2,8	5,2	0	0	0,2	0,2	0,5	1,1	96,1	92,8	0,4	0,6	0	0,1	0	0	0	0
Alți slavi	99,6	99,8	0	0	0	0	0	0	0,2	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0
Lit-Leton	7,6	6,3	0	0	0	0	5,7	0	24,7	8,9	37,3	15,2	24,7	69,6	0	0	0	0
Romanice	99,9	99,9	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0
Nemți	0,6	2,8	0	0	0	0	0,1	0	8,8	88,7	88,3	88,3	0,1	0,1	0	0	0	0
Alți germanici	39,3	43,5	0	0	0	0	0	0	10,5	17,4	42,9	34,8	3,6	0	0	7,1	4,3	0
Alți Indo-europeni	86,5	84,3	0	0	11,7	14,4	0,7	0,5	7,1	0,8	0	0	0	0	0	0	0	0
Evrei	0,3	0,3	0	0	0	0	0	0	1,1	0	0	0	99,7	99,7	0	0	0	0
Kartvel	91,7	100	0	0	0	0	0	0	8,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Caucaz	100	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Finlandezi	82,0	80,2	0	0	0	0	0	0	5,4	9,9	5,9	5,9	5,5	2,0	3,3	2,7	2,0	1,1
Turci-Tătari	97,7	99,6	0	0	0	0,8	0	0	0	0	0	0	0	0	2,0	0	0,1	0,1
Alții	76,8	72,0	0	0	0	0	0	0	6,2	2,6	3,6	0,6	2,7	6,7	1,8	4,0	8,9	14,7

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Numărul populației în Basarabia conform apartenenței religioase și a celei confesionale

Religie/confesiune	Nivel de gubernie		Mediul urban		Mediul rural	
Sex	Ambele sexe					
Absolut/relativ	Q	%	Q	%	Q	%
Ortodocși	1 600 999	82,72	162 177	55,29	1 438 822	87,62
Lipoveni	28 532	1,47	10 541	3,59	17 991	1,10
Armeni-gregoriani	2 265	0,12	1 451	0,50	814	0,05
Armeni-catolici	246	0,01	44	0,02	202	0,01
Romano-catolici	19 825	1,03	7 244	2,47	12 581	0,77
Protestanți	54 258	2,80	1 786	0,60	52 472	3,20
Iudei	228 528	11,81	109 655	37,38	118 873	7,24
Mahomedani	617	0,03	372	0,12	245	0,01
Alții	142	0,01	62	0,03	80	0,00
Total	1 935 412	100	293 332	100	1 642 080	100

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Instituirea unei limite de stabilire pentru evrei în Imperiul Rus, a determinat o creștere considerabilă a prezenței acestui grup etnic pe teritoriul Basarabiei, fiind cifrați către 1897 la circa 12% [14, p. 21]. În Basarabia erau concentrați peste 4% din numărul total al evreilor la nivelul de imperiu [5, p. 17]. Per total, ponderea evreilor în mediul urban basarabeian era de 37,4%, în timp ce în mediul rural avea o reprezentare de doar 7%. Către anul 1897, în Basarabia au fost atestați peste 8,5 mii de țigani, mai mult decât în orice altă gubernie, în timp ce pe întreg Imperiul ei fiind în număr de circa 45 de mii. Însă e posibil ca cifra să fi fost mai mare în realitate, din cauza mobilității sporite caracteristică acestui grup etnic.

Repartizarea populației din Basarabia conform apartenenței etnice

Etnie	În valori relative (%)		
	Nivel de gubernie	Mediul urban	Mediul rural
Velicoruși	8,05	24,42	5,12
Maloruși	19,62	15,75	20,31
Bieloruși	0,13	0,12	0,13
Polonezi	0,60	2,10	0,13
Bulgari	5,33	3,94	0,34
Moldoveni/români	47,58	14,16	5,58
Nemți	3,11	0,72	3,54
Romi	0,45	0,15	0,50
Evrei	11,79	37,18	7,25
Turci	2,88	0,12	3,38
Alții	0,46	1,34	0,30

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Interpretarea datelor ce țin de gradul de alfabetizare necesită o înțelegere a conceptului de „грамотность” utilizat în contextul recensământului dat. Optarea pentru înregistrarea doar a abilității de a citi nu permite identificarea categoriei de populație deplin alfabetizate. Maniera în care s-a evaluat gradul de alfabetizare a permis creșterea ratei la acest capitol, în idea de a nu accentua un decalaj prea mare față de restul Europei, or, în cazul recensămintelor efectuate în alte state europene, drept criteriu al alfabetizării era consemnarea aptitudinilor de a citi și a scrie.

Ținând cont de multietnicitatea Imperiului Rus, putem afirma că o parte a populației putea să citească doar în limba sa maternă, alții – suplimentar și în cea rusă. În anumite cazuri, prima categorie era înregistrată drept analfabetă. Un alt element contradictoriu la acest capitol constă în stabilirea limitei inferioare de vârstă, cea de 5 ani, în condițiile în care pentru majoritatea copiilor instruirea începea de la vârsta de 7-8 ani. Datele recensământului constatau că starea alfabetizării, în special pe anumite segmente, era una precară. Doar în cazul a 22% din persoanele de sex masculin și 8,9 de sex feminin s-a declarat aptitudinea de a citi [14, p. 19]. Această rată medie de 15,4% este net inferioară față de cea atestată la nivelul Novorosiei (22,8%) și de cea a Imperiului per-ansamblu (21,2%), Basarabia situându-se abia pe poziția 45 din cele 50 de gubernii europene ale imperiului la acest capitol [17, p. 309]. Lider era raionul baltic, cu un grad al alfabetizării de peste 75% [5, p. 17]. Analiza nivelului de alfabetizare prin prisma claselor sociale, demonstrează că cei mai instruiți erau exponenții nobilimii și ai clerului, cca 70%, în cazul celorlalte pături fiind atestate rate net inferioare [14, p. 20]. Gradul de alfabetizare prin prisma apartenenței etnice relevă că lideri la acest capitol, cu o rată de peste 50%, erau nemții și fiind urmați de armeni, evrei, polonezi și velicoruși. Starea de alfabetizare a moldovenilor era una deplorabilă. Doar 10% dintre bărbați posedau un anumit grad de alfabetizare, în timp ce reprezentantele genului feminin aveau o situație similară cu cea a rromilor, peste 98% dintre moldovence fiind declarate analfabeți [14, p. 19].

Dacă în cazul romilor, rata de 99% se explică prin rezistență opusă de această etnie față de orice formă de instituționalizare, cu precădere cea orientată spre instruire, dar și de statutul marginalizat în cadrul societății, atunci în cazul moldovenilor, rata scăzută se explică inclusiv prin caracterul adesea impropriu al sistemului educațional cât și înregistrarea eronată, în anumite cazuri, drept analfabeți a celor moldoveni care declarau că nu cunosc limba rusă.

O altă componentă a studiului asupra gradului de alfabetizare este analiza prin prisma apartenenței religioase și a celei profesionale. Rezultatul, per-ansamblu, prezintă o formă sinusoidală, dictată de diferențele izbitoare ale nivelului de instruire între anumite comunități. În cazul ortodocșilor, pentru 10%, valori reprezentative pentru ambele sexe, s-a indicat prezența aptitudinii de a citi. Deși apropiați de ortodocși, în cazul lipovenilor s-a constatat o stare a alfabetizării superioară, condiție necesară în special în comunitățile fără preoți. O altă explicație a gradului sporit de alfabetizare e că lipovenii trăiau în comunități compacte, unde cunoștințele pot fi mai lejer păstrate și transmise.

Astfel, în cazul lipovenilor de sex masculin, s-a consemnat o rată de 30% a celor ce pot, cel puțin, să citească, iar în cazul celui feminin de 5%. Totuși cifra, în realitate, ar putea fi și mai mare, odată ce erau semnalate cazuri, când unii lipoveni, se declarau analfabeți, doar pentru a nu fi nevoiți de a scrie pe actul *antihristului* [16, p. 74]. Printre fruntași la capitolul alfabetizării erau armenii-gregoriani, protestanții și romano-catolicii. Iudeii, datorită îndeletnicirilor în domenii ce necesită, cel puțin, aptitudini de citit, beneficiau de un nivel de alfabetizare mult peste cel mediu, de 50% în cazul persoanelor de sex masculin și de 24% în cel feminin.

Gradul de alfabetizare al populației în Basarabia conform criteriului de vârstă

Grupe de vârstă	În valori relative (%)					
	Nivel de Gubernie		Mediul urban		Mediul rural	
Sex	m	f	m	f	m	f
-10 ani	4,5	2,4	9,6	6,4	3,8	1,8
10-19 ani	32,4	14,5	55,9	36,6	28,5	14,3
20-29 ani	35,0	14,0	58,4	33,8	28,3	12,1
30-39 ani	30,4	10,2	56,1	24,8	25,9	7,5
40-49 ani	23,4	7,9	48,8	18,4	18,9	6,0
50-59 ani	19,4	6,7	43,9	19,2	15,1	5,7
peste 60 ani	15,9	5,8	34,6	10,8	12,6	4,7
Nu se cunoaște vârsta	22,1	10,4	40,4	29,0	17,1	8,7
Total	22,0	8,9	42,8	22,3	18,2	2,0

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Datele rezultate în urma recensământului din 1897, și care fac referire la gradul de instruire a populației Basarabiei, sunt destul de incomplete. Conform acestora, nu este clar dacă persoana își continua studiile la acel moment sau deja le finalizase, sau poate doar a frecventat cursurile o anumită perioadă. Procesul de instruire al celor care au fost încadrați în sistemul educațional se rezuma, pentru majoritatea dintre aceștia, la stadiul primar de învățământ. Nobilimea și clerul sunt cele două pături sociale care-și păstrau o prezență de peste 30% și pe segmentul învățământului mediu, iar în cazul nobilimii, circa 7% din persoanele de sex masculin și-au continuat studiile în cadrul instituțiilor superioare de învățământ [14, p.20].

Gradul de alfabetizare a populației din Basarabia conform apartenenței religioase și a celei confesionale

Religie/confesiune	În valori relative (%)	
	m	f
Sex		
Ortodocși	16,1	4,2
Lipoveni	29,3	5,2
Armeni-Gregorienii	67,3	44,6
Armeni-Catolici	41,1	62,5
Romano-Catolici	51,7	47,7
Protestanți	66,0	66,7
Iudei	49,6	24,3
Musulmani	30,3	30,0
Alții	38,4	21,9

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Gradul de alfabetizare al populației din Basarabia conform apartenenței etnice

Etnia	În valori relative (%)	
	m	f
Sex		
Velicoruși	39,9	21,1
Maloruși	15,3	3,1
Bieloruși	42,3	11,5
Polonezi	55,6	52,9
Bulgari	31,4	6,4
Moldoveni/români	10,5	1,7
Nemți	63,5	62,9
Romi	0,9	0,9
Evrei	49,6	24,1
Turci (găgăuzi)	21,1	2,4
Alții	36,0	8,0

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

**Gradul de instrucțiune a populației din Basarabia
conform apartenenței la stările sociale**

Stare socială	În valori relative (%)													
	Alfabetizare		Studii primare		Studii superioare		Studii superioare speciale		Studii medii speciale		Studii medii		Inst. Milit super	Inst. Militmed.
	b	f	b	f	b	f	B	f	b	f	b	f	b	f
Sex	71,59	65,34	37,01	24,36	7,27	0,25	0,98	0,04	2,16	0,47	20,77	23,60	0,11	5,72
Nobili	78,36	49,75	42,46	23,97	0,53	0	0	0	0,37	0,06	41,54	23,91	0	0,02
Cler	37,68	17,21	1,30	0,98	0,08	0,01	0,01	0	0,10	1,03	0,10	0,94	0	0,01
Orășeni	15,37	4,36	0,11	0,04	0	0	0	0	0,02	0	0,09	0,04	0	0
Țărani	32,56	22,24	20,20	1,82	0,15	0,03	0,04	0	0,08	0,07	1,91	1,72	0	0
Străini	40,49	18,44	6,29	4,23	0,52	0,12	0	0,04	2,16	0,28	3,53	3,79	0	0
Alții	21,96	8,83	1,05	0,75	0,11	0,01	0,01	0	0,07	0,02	0,80	0,72	0	0,06

Sursa: Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. III. Бессарабская губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.

Concluzii

Recensământul de la 1897 a definit imperiul nu doar prin prisma dinastiei, a teritoriului, ci și prin cea a populației. S-a recunoscut diversitatea imperiului, cu atât mai mult că și țarul a declarat drept limbă maternă pe cea germană. Iar clasificarea conform claselor sociale modera substanțial din tenta progresistă a demersului. De aici și caracterul dual al recensământului: pe de o parte crea o ilustrare orizontală prin faptul că-i pune pe același plan pe toți cetățenii, dar și una verticală, prin clasificarea supușilor conform criteriilor de clasă socială. Chestionarele primului recensământ, ce includeau 14 rubrici cu întrebări, adesea formulate inexact, au obstrucționat substanțial posibilitatea obținerii unor informații obiective. Situația era agravată de pregătirea insuficientă a recenzorilor, nivelul redus de cultură a populației, cât și de informarea deficitară din partea autorităților cu privire la scopul și utilitatea acestui proiect, ceea ce în esență a și determinat apariția nenumăratelor zvonuri, care au alimentat o reticență a locuitorilor față de participarea la recensământ. Analizând datele privind Basarabia, putem menționa faptul că această gubernie se afla sub nivelul mediu pe imperiu la multe capitole, iar analiza spectrului etno-lingvistic și al celui religios reflectă consecințele directe ale colonizărilor masive întreprinse de autoritățile Imperiului Rus, în sensul în care numărul populației băștinașe s-a redus considerabil chiar dacă, probabil nu ar fi corespuns cu cele 47%, rezultate în urma efectuării Recensământului General al Populației din 28 ianuarie 1897.

Bibliografie

1. Ciobanu Șt. Basarabia. Populația. Istoria. Cultura. Chișinău: Știința, 2018. 172 p.
2. Mușat M., Ardeleanu I. România după Marea Unire. Vol II. Partea I. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986. 1171 p.
3. Poștarencu D. Manipulările recensământului țarist, <http://magazinistoric.blogspot.com/2014/05/manipularile-recensamantului-tarist.html> (accesat la 15.05.2018).
4. Rusnac M. Basarabia sub stăpînirea rusească. <http://istoriabasarabiei.wordpress.com> (accesat la 14.04.2016).
5. Дядиченко А., Чермак Л. Статистический справочник. Вып. 1: Население и землевладение России по губерниям и сравнительные данные по некоторым европейским государствам. СПб: Изд. Земля и воля, 1906. 65 с.
6. Елисеев И.И., Дмитриев А.Л. История Российской Государственной Статистики: 2011-1811, Москва: Изд. Статистика России, 2013. 144 с.
7. Зак Л.С. Народные переписи: Общедоступный очерк. Одесса: Тип. Южно-рус. о-ва печ. дела, 1897. 52 с.
8. Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX веке. Кишинев: Изд. Штиинца, 1979. 286 с.
9. Кадио Ж. Как упорядочивали разнообразие: списки и классификации национальностей в Российской Империи и в Советском Союзе (1937-1897). În: *Ab-Imperio*, 2002, nr. 4, p. 145-204.
10. Кадомцев Б.П. Профессиональный и социальный состав населения Европейской России по данным переписи 1897 года. СПб., 1909. 110 с.

11. Котельников А.Н. История производства и разработки всеобщей переписи населения 28 января 1897. СПб: Тип. Акционер, 1909. 124 с.
12. Лашковъ Н.В. Бессарабія къ столѣтію присоединенія къ Россіи – 1912-1812. Географическій и историко-статистическій обзоръ края. Кишинев: Тип. Бессарабскаго Губернскаго Правленія, 1912. 63 с.
13. Патканов С. Статистические данные, показывающие племенной состав населения Сибири, язык и роды инородцев (на основании данных специальной разработки материала переписи 1897 г.), СПб., 1912. 185 с.
14. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г. III. Бессарабская губерния. СПб: Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905. 282 с.
15. Пландовскій В. Народная перепись. СПб: Тип. Штаба отдельного корпуса пограничной стражи, 1898. 412 с.
16. Плющевскій-Плющик Я. А. Суждения и толки народа об однодневной переписи 28-го января 1897 года: Материалы для истории первой всеобщ. переписи народонаселения. СПб: Тип. А.С. Суворина, 1898. 95 с.
17. Рашин А.Г. Население России за 100 лет. Москва: Госстатиздат, 1956. 352 с.
18. Сафронов А.А. Грамотность населения Урала в конце XIX в.: Источниковедческое исследование материалов первой всеобщей переписи населения Российской Империи 1897 г. Екатеринбург, 2011. 269 с.

Abstract

THE GENERAL SURVEY OF THE POPULATION OF THE RUSSIAN EMPIRE FROM 1897: DEMOGRAPHIC, SOCIAL, ETHNO-LINGUISTIC AND CONFESSIONAL PROJECTIONS OF BESSARABIA. The study addresses the organization of the general census of the population of the Russian Empire from 1897. The identification of the actors, methodology and stages of the census allows the elucidation of the specificity of this project in the case of the Russian Empire. At the same time, the large number of identified deficiencies, both operative and methodological, questions the objectivity of the data. We consider that both the deficiencies of the general census and the attempts to overcome them are symptomatic for the entire administrative system of the Russian Empire. For Bessarabia, shaping the demographic, social and ethno-confessional picture determines the specific place of this gubernia within the Russian Empire and highlights the effects of the policies undertaken by the center at the periphery.

Keywords: *Bessarabia, Russian Empire, census, commission, statistics, demography, ethnicity, religion, literacy.*

**Doctorand, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova**